

Trælborg i Veerst skov

Af John Kvist

Veerst skov, hvis østlige del bestaar af løv- og naaleskov, skyder en lille spids ind mellem Lejrskov og Jordrup sogne ned til Hundsholt bro over Aakjær aa. Denne spids er en bakkeknude, der til dels er dækket af høje bøge og saaledes danner et skovhoved. Aadalen, der er en tunneldal, danner med Veerst skov som baggrund et smukt og ejendommeligt landskab. Midt i det omtalte skovhoved, nærmere betegnet paa det sted, som generalstabens maalebordsblad 1906, nr. 3308, har afmærket som punkt 231, ligger voldstedet Trælleborg, eller, som det vist altid kaldes paa jysk, Trælborg.

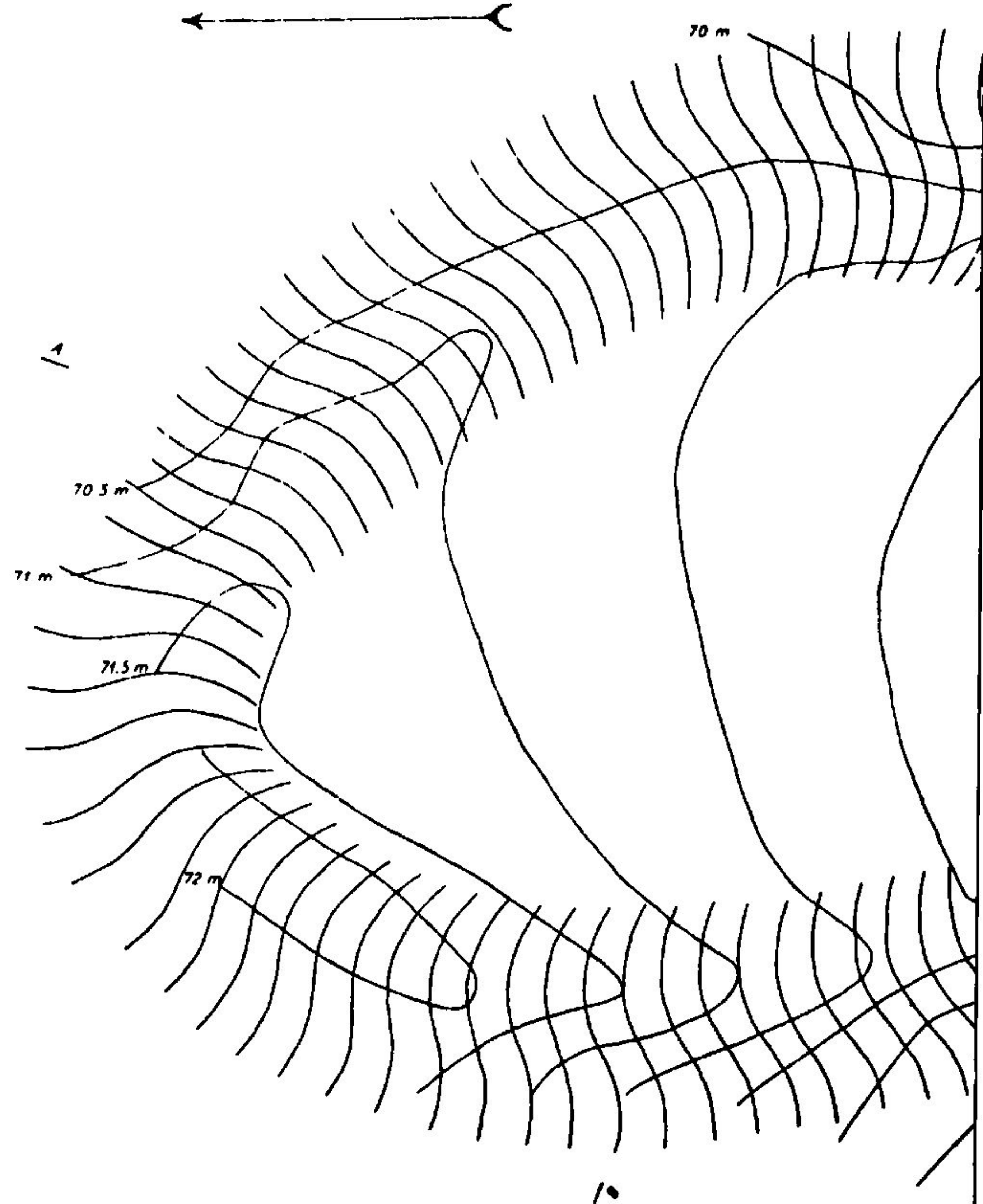
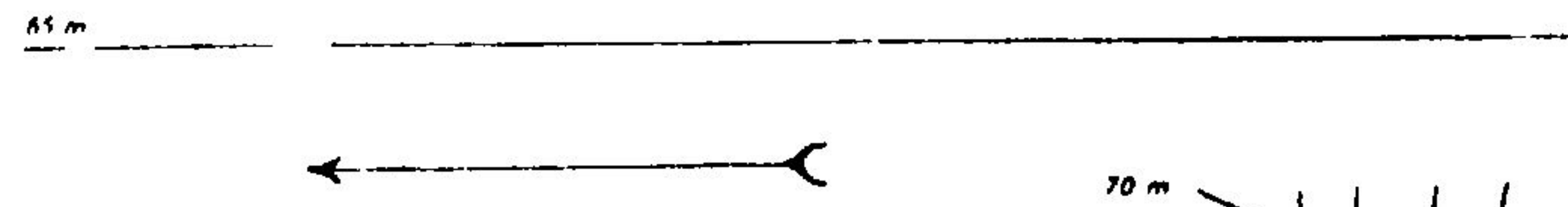
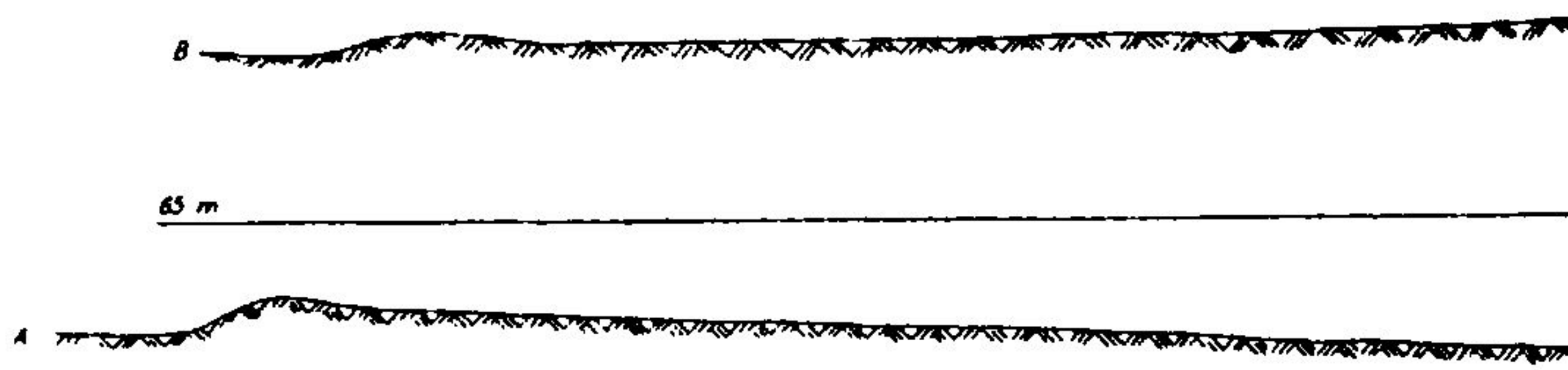
Paa hosstaaende kortskitse¹⁾ er maalene angivet. Anlægget findes paa bakkeknudens højeste parti, men skraaner mod sydøst. Ringvolden, der nærmest er ægformet, er ca. 4 m bred, men kun ca. 40 cm høj, maalt fra fladen inden for volden. Udvendig maalt er den flere steder ca. 1 m. Voldgraven, som ogsaa er 4 m bred, ses endnu tydeligt. Pladsen inden for volden er i sin længste udstrækning 43 m, i sin korteste 27 m. For nogle aar siden, da voldsystemet var dækket med høje graner, stod voldens konturer overalt meget skarpe. Hele vold-

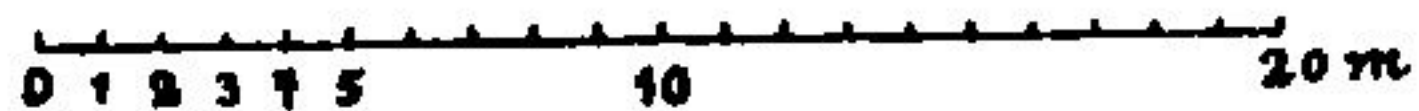
systemet, der afviger en del fra cirkelformen, skraaner mod sydøst. Dets nordlige halvdel, som er beplantet med smaa graner, har matr. nr. 1 b og tilhører Veerst præstegaard, dets sydlige, bevokset med store bøge, har matr. nr. 5 b og tilhører Moesgaard.

I omboende folks bevidsthed har Trælborg altid levet stærkt. Man har næret en slags frygt eller ærefrygt for den, og det gaadefulde ved den har naturligvis affødt sagn:

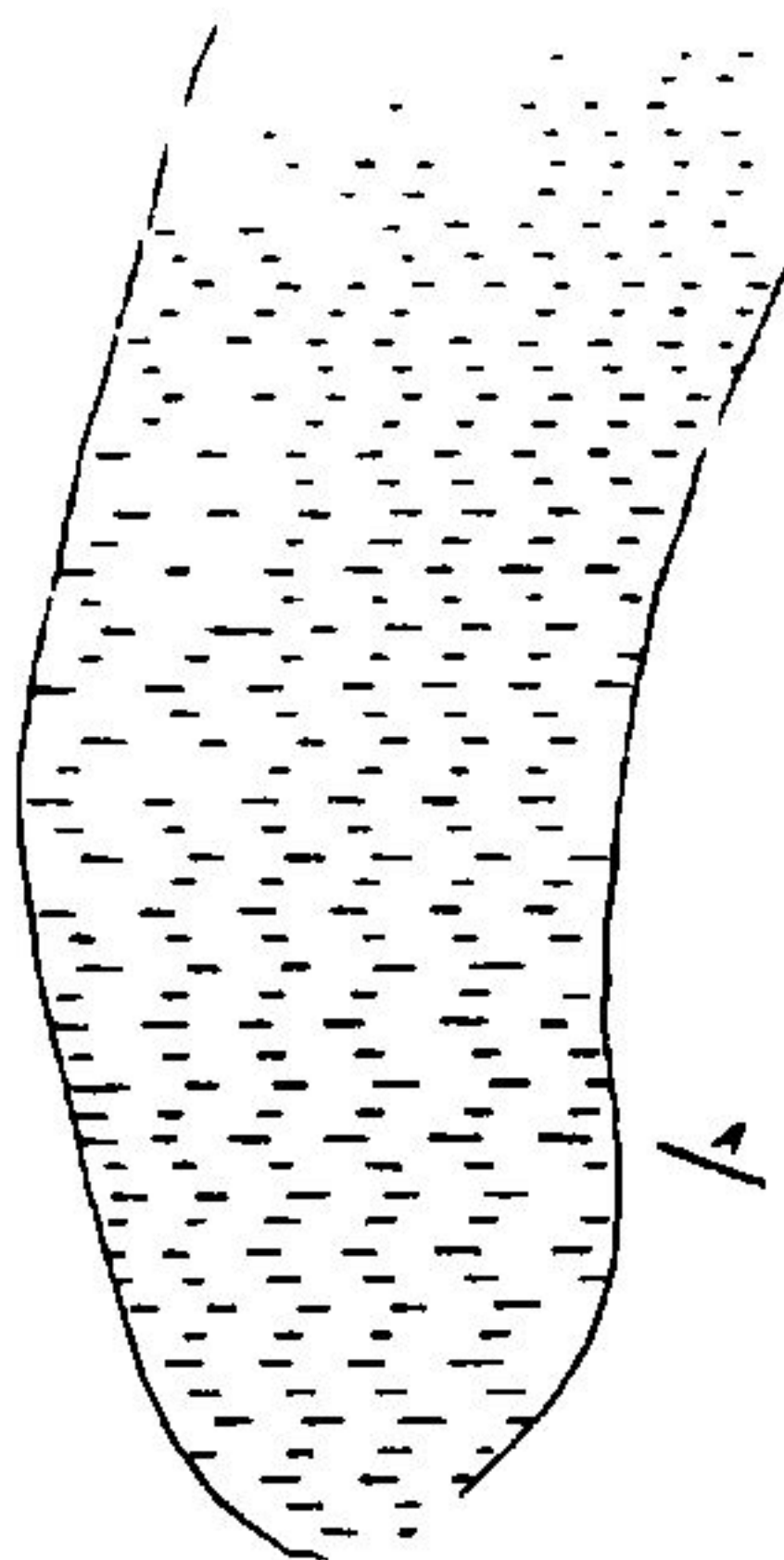
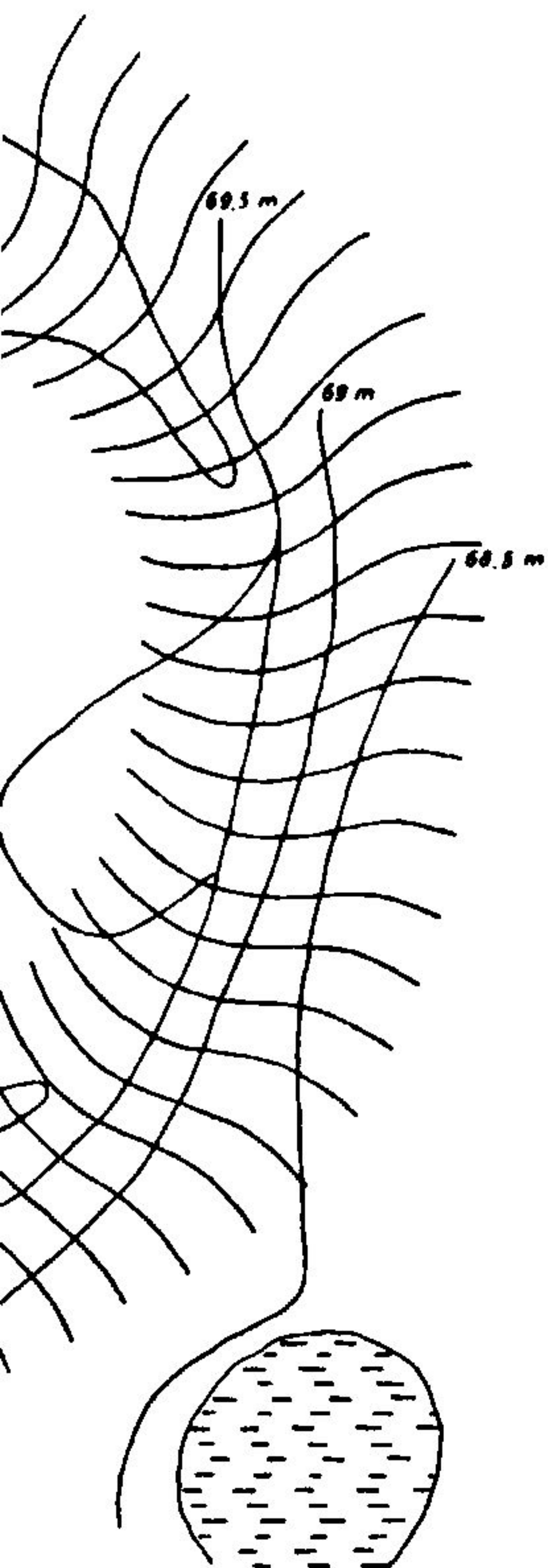
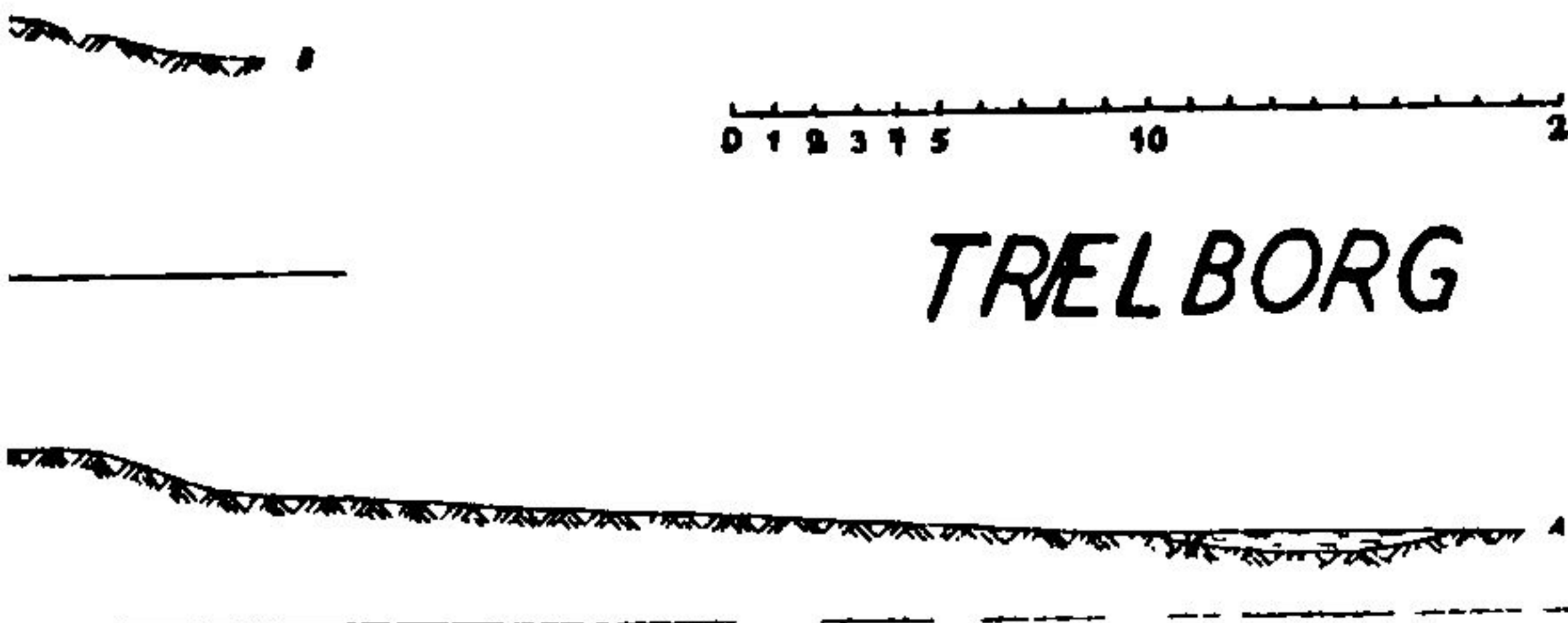
»I gamle dage kunne man sejle ad Aakjær aa helt forbi Trælborg, og i den lave strækning, der kaldes »æ Skibsdraa«, har man fundet et anker.«
 »I Trælborg er der gemt guld, og der gaar en hvid jomfru og triller med en guldtønde, og der er mange, som har set lys der.«
 »For et par menneskealdre siden boede i skovkanten nord for Trælborg en mand, der kaldtes Niels Post. Han havde ogsaa set lys der og gravede for at finde en skat det hul, som nu ses i indersiden af den sydlige voldring.«
 »Paa Trælborg skal have staaet et slot, og der skal være fundet teglsten. En smal strimmel jord ned til Aakjær aa brugtes til at drive kreaturerne til vands ad. Gaarden Hundsholt har ogsaa hørt til Trælborg.«
 Det længste sagn lyder saaledes: »Den tid, dette sagn beretter om, var Trælborg meget forfalden, og dens husdyrbestand bestod kun af syv geder, som en lille hyrdedreng ved navn Ole vogtede løse i omegnen. Geden er jo et livligt dyr og let til bens, og da græsningsretten dengang var ubegrænset, er det nok troligt, at Ole og hans geder har strejft langt omkring i egnen. Paa samme tid var der en fredløs adelsmand, der var dømt fra ære, liv og gods, kommen til egnen og holdt sig tillige

med en datter skjult i et egekrat, hvoraf der endnu findes en lille rest i nærheden af Jensgaard og Krangelund mose. Adelsmanden og hans datter skulle have noget at leve af, og da Ole en dag tilfældigvis var i nærheden med sine geder, stjal adelsmanden i et ubevogtet øjeblik en af dem for at faa mælk til husholdningen. Ole savnede snart sin ged og begyndte eftersøgningen, hvilket meget hurtigt førte til et resultat, da geden ved en meget vedholdende brægen højlydt protesterede imod at være blevet fjernet fra den øvrige hjord. Da Ole genfandt sin ged, stiftede han samtidig bekendtskab med adelsmanden og dennes datter, og disse vandt hurtigt Oles venskab og sympati. Siden den dag vogtede Ole altid sine geder i nærheden af krattet, og flygtningene fik hver aften lov at malke en af Oles geder. Om det nu er gaaet saaledes til, at herskabet hjemme paa Trælborg er gaaet Ole paa klingen for at faa opklaret, hvorfor der altid var en af gederne malket, naar disse kom hjem om aftenen, og Ole saa er rykket ud med sin hemmelighed og dermed har røbet sine venner ude i krattet, eller det paa anden maade er kommet højere vedkommende for øre, faar staa hen; men en skøn dag kom der en lille trup jernklædte ryttere til Trælborg for at paa-gribe flygtningene. Ole, der jo var godt kendt i omegnen, blev udset til vejviser, og ud paa natten begav rytterne sig paa vej til krattet. Ole maatte gaa foran og vise vej, og rytterne red bagefter. Den lille vogterdreng forstod tilfulde, at det gjaldt hans venners liv, om rytterne fik held med deres forehavende, og det maatte for enhver pris forhindres. I stedet for at føre rytterne ud til krattet ledte Ole dem ud i mosen. Lige med et gav Ole sig til at løbe

TREL BORG

fremad saa langt foran rytterne, at disse ikke kunne se ham i mørket, sprang saa til side og gemte sig bag en busk. Da rytterne nu opdagede, at Ole var løbet foran, gav de hestene af sporerne og sprængte fremad for at indhente ham, men de red lige ud i et dybt mosehul og druknede alle sammen. Da Oles list var lykkedes, skyndte han sig hen til sine venner for at advare dem. Disse og Ole tog nu flugten, og det lykkedes dem at slippe velbeholdne ud af landet.« Dette sidste sagn, der i sin opbygning ligner »Bonden fra Lemvig«, er ligesom de foran anførte meddelt af stedlige folk. Evald Tang Kristensen har to sagn om Trælborg: »I Veerst skov er der et stykke, som kaldes Trælleborg skov. Her findes en firkantet jordvold, der dog saavel som den indhegnede firkant er begroet med træer. Bønderne paastaar, at her har staaet et slot, som har hedt Trælleborg.«²⁾ »Trælborg er her lige nord for. Det er en voldplads, og der er ogsaa fundet mursten der. De vil have til, at der er en skat skjult der, og paalidelige folk siger, at de har set et lys brænde der. Der har ogsaa rullet en guldtønde derinde.« Efterfølgende sagn findes i Dansk Folke-mindesamling: »I nærheden af mit hjem har der i sin tid ligget et slot, som hed Trælborg. Der gaar flere sagn derom. Der er voldgrave omkring, hvor slottet laa, og derinde midt i skoven ligger en høj, og der gaar flere sagn om denne høj. Der er mange gamle folk fra egnen, som siger, at der hver nat klokken tolv brænder et lys. Man mener, at der ligger en skat begravet. Der har ogsaa flere gange været gravet, men de har intet fundet. Der er en rytter, som rider paa en hvid hest uden hoved. Han rider hver nat omkring højen, og det kan høres ude

paa landevejen, hvor hesten stønner. Gaar man derind, er der intet at se, men lyset ses langt bort.« »Efter sigende skulle alle forbrydere, som ved Ribe ret blev dømt til at dingle i galgerne, hænges paa Trælleborg, en høj, som ligger inde i Veerst skov, og som ejes af Søren Gravholt, Veerst. Naar folk, som havde gjort sig skyldige i grove forbrydelser saasom røveri eller mord, blev dømt til fortabelse af livet, blev de lænkede til hinanden med svære jernkæder, og saa skulle de gaa i gaasegang den lange vej paa det dertil indrettede dige, der skulle være lavet af sten fra de forskellige sogne, som diget førte igennem fra Ribe til Trælleborg i Veerst. Efter sigende skulle en del kunne ses endnu, da der i Vejen, Gammelby og Læborg mose er opbevaret en gren deraf. Forøvrigt skraaner Trælleborg stærkt ned mod en lille landsby, som hedder Hundsholt. I denne skal der efter sigende have været en stor hundeflok, som holdt til der, og naar saa de hængte forbrydere blev blæst ned af vinden, flokkedes hundene om dem og fortærede aadslerne. Efter disse hunde skulle denne by have faaet sit navn.«

Disse sagn, hvoraf flere er ret fantastiske, viser kun, at Trælborgs navn aldrig har været glemt, men gennem mange aarhundreder har gaaet fra slægt til slægt.

De skriftlige kilder er meget sparsomme, men viser dog, at man har kendt voldstedet gennem tiderne. I oldensynet for Veerst skov 1641 og 1653 omtales skoven i »Threlborig«, 1683 nævnes en eng »ved Trelborig hefd«,³⁾ og 1769 siger Danske Atlas,⁴⁾ at »paa Trælborg skovskifte findes en stor og forhøjet rundel, hvorpaa siges i gammel tid at

have staaet et slot med grave om. Skoven har da været pløjeland og eng, som endnu kendes af agerreenene.«

Fra sagkyndig side har man ret tidligt haft opmærksomheden rettet mod Trælborg, idet Worsåe var der ca. 1840, og han ansaa det for at være rundera af en gammel borg.⁵⁾ I den sidste del af afvigte aarhundrede fandt der flere undersøgelser sted af det nærløbende Trældige. En af museets udsendinge ville samtidig se paa Trælborg, men der skete det beklagelige, at han tog fejl og saa paa en naturlig banke, og Trælborg blev saa regnet for en naturlig forhøjning, indtil museumsinspektør, magister Hugo Matthiessen i 1943 besøgte stedet og straks erklærede det for en gammel vold. Efter et besøg, som museumsdirektør, dr. phil. Poul Nørlund aflagde paa Trælborg i sommeren 1947, blev der samme sommer foretaget en prøvegravning.

De to unge arkæologer, stud. mag. Birte Svane Christiansen og stud. mag. Olfert Voss, hvis navne vil være kendt fra det rige Dollerupfund,⁶⁾ sendtes til Veerst skov, hvor de gravede en søgegrøft 26 m lang, 1,5 m bred og fra 0,5 til 1,5 m dyb fra anlæggets midte gennem volden og ud paa den østlige side af voldgraven. Inden for voldkredsen fandtes ganske faa lerkarskaar og ligesom i Trelleborg ved Slagelse næsten intet kulturlag, men under volden, altsaa i den gamle jordoverflade, fandt man et gammelt kulturlag, der var fyldt med trækul, hvilket kan tyde paa, at der her har været en bebyggelse, en gaard eller landsby før volden. I inder siden af volden fandtes et lerkar, vel et madkar, nedgravet i en grube. Dette kar (fig. 1), som er undersøgelsens vigtigste resultat, dateres til germansk

Til venstre fig. 1, øverst til højre fig. 2, nederst til højre fig 3
 Kar og skaar fra Trælborg

jernalder. Desværre fortæller karret ikke nær saa meget, som det burde, da det var placeret saa uheldigt, at man ikke kan sige, om det i tid tilhører det gamle kulturlag eller den yngre vold. Voldgraven var, der hvor søgegrøften lagdes, dobbelt. Den yderste, der er V-formet, 2 m bred, 0,7 m dyb, kan muligvis være en gammel lergrav; kun en større gravning kan afgøre det. Der fandtes intet i den, men i den inderste U-formede, der er 4 m bred og 1,25 m dyb, fandtes flere lerkarskaar, Fig. 2 viser et saadant skaar af et lille lerkar, der nogenlunde sikkert kan dateres til germansk jernalder. Det hører til en type, der er sjælden her i landet, og det karakteristiske ved det er den optrukne, gennem-borede rand. Fig. 3 er siden af et lerkar med et be-

varet øre, der er baandformet i tværsnit, og det er sikkert ogsaa fra germansk jernalder. Flere lerkarskaar, der fandtes paa bunden af den inderste voldgrav, stammer muligvis fra romersk jernalder.⁷⁾

Tilsyneladende er undersøgelsernes resultat ringe, men i virkeligheden er det stort. For det første er det godtgjort, at Trælborg ikke er en naturlig forhøjning, men et dige til værn for opløb eller en yngre forskansning. For det andet fører lerkarskaarene os maaske halvandet tusinde aar tilbage til germansk jernalder til en periode, som kun er sparsomt belyst gennem fund. Spørgsmaalet er nu, om skaarene stammer fra det gamle kulturlag under volden, eller de er samtidig med volden. Sandsynligheden taler for, at dette sidste er tilfældet, da de fandtes henkastede paa voldgravens bund. Skaarene synes saaledes at være mere oplysende end lerkarret.

Det ligger lige for at tro, at Trælborg har haft sin opgave sammen med det nærved løbende og nu næsten udslettede Trældige, men før dette begrundes, skal diget kort omtales. Trældiget eller Alverdensdiget er en saakaldt folkevold ligesom Rammediget, Margrethediget o. fl. a. Der er talt og skrevet en del om dette dige;⁸⁾ men det eneste sikre, man nu ved om det, er, at der findes svage rester af det ved Anst by, ved Gejsing og mellem Jordrup by og Linnetgaard. Ved gravning er det nu godtgjort, at disse digestumper virkelig er rester af en gammel vold med voldgrav mod vest og af kun ringe højde og bredde. Man har ellers ment at kunne paavise diget paa strækningen Nagbøl, St. Anst, Gejsing, Lillerøj, Jordrup og maaske Egtved. Der

har været gættet paa, at det skulle være nogle hundrede aar ældre end Danevirke, og at dets formaal har været at tjene som forsvarsvold i kampe mellem østlige og vestlige stammer, eller at det har været en grænsevold mellem to sysler eller mindre riger.

Mellem Trældiget og Trælborg er der tydelig nok en navneforbindelse. Indtil nu har man regnet Trælborg for intet, medens Trældiget altid har været anset for en af de ældste og største folkevolde og den oprindelige bærer af »Træl«navnet; men efter prøvegravningen i 1947 maa man antage, at dige og voldsted er af samme alder, ligeberettigede til navnet og med fælles opgave, idet Trælborg kan have været et støttepunkt i Trældiget paa et strategisk vigtigt sted, som kan have været lige neden for Trælborg, hvor vejen gennem Veerst skov fører over Aakjær aa. Denne vej, som for et par hundrede aar siden var almindelig færdselsaare mellem de vestligere sogne og Kolding, har i gammel tid været en af de faa, der førte igennem den sammenhængende skovstrækning mellem Egtved og Gejsing. Som før omtalt skyder Veerst sogn en spids ind mellem Lejrskov og Jordrup sogne ned til vadestedet ved aaen. Dette kan sikkert tages som bevis paa, at Trælborg har været knyttet til Veerst, og at vejen og vadestedet har haft betydning allerede før sogneskellene sættes. Nogle kilometer sydligere gaar en vej gennem skoven fra St. Røj til Egholt. Der er mulighed for, at der ogsaa her har været en ringvold i lighed med Trælborg; thi indtil for nylig har der i folkemunde gaaet frasagn om en befæstning, og der har været synlige spor af en voldgrav, som maa henføres til en fjern tid, da man ikke fra

St. Røjs historie kender noget til en befæstning. Det kunne se ud, som om Trældiget kun har strakt sig over skovløse strækninger, og derfor har støttepunkter ved vejene gennem skoven været nødvendige.

Set med nutids øjne er der meget uforstaaeligt i anlægget af dette sikkert samhørende forsvarssystem. Der er skær af tilfældighed over det: Trælborg har alt for stærk en hældning, digestumperne kan ikke bringes i sammenhæng, og de skærer de nuværende byomraader paa en uforklarlig maade, men anlægget er saa stort, at det maa, kort eller længe, have haft en betydningsfuld opgave, som man ikke nu kan vide noget om. Folkevandrings-tiden var en urolig tid ogsaa for Danmark.

Landbohistorikeren Henrik Larsen oplyser, at der i et anerkendt tysk stednavneleksikon ⁹⁾ findes navn paa tre tyske byer, der har den største lighed med sognenavnet Veerst,¹⁰⁾ nemlig Wørrstadt (før Weristat), Wehrstedt (før Werstat), Wrestedt (før Wersteti). Forleddet i disse stednavne udledes af et ord, som kan betyde befæstning. Hvis sognenavnet Veerst kan betyde befæstning, er det rimeligt, at det er Trælborg, der har givet anledning til navnet. Henrik Larsen skriver: »Hvis der har været et forsvarsværk, maa der ogsaa have boet folk, der skulle forsvare det. Det er da ikke usandsynligt, at de steder, hvor de har boet, har faaet navn efter værket. Trælborg maa vel nærmest være anlagt til beskyttelse mod en østfra kommende fjende. Der maa i saa fald have ligget et høvdingesæde vest for den, hvor skal jeg ikke kunne sige.« ¹¹⁾ Det gamle kulturlag under volden, agrene i skoven, der er omtalt i Danske Atlas og i præsteindberetningen 1768

samt »Hævds«navnene: Threlborig Hefd, ved Hefds vej og det nuværende Hævds Kobbøl synes at tyde paa, at der har været andet og mere end blot en ringvold i Trælborg. Om der har været en gaard eller anden bebyggelse, kan ikke afgøres; men temmelig sikkert har der for at spærre overgangen over aaen været en befæstning (wehrflusswehr¹²⁾), der har været af saa stor betydning, at den maaske har kunnet give navn til byen Veerst.

Ialt kendes 48 lokaliteter med navnet Trelleborg eller Trælborg. De 32 ligger i Danmark og to saa fjernt som ved Novgorod i Rusland og ved Garonnefloden i Frankrig. Man forundres over, at alle disse anlæg el. omraader bærer samme navn, skønt de afgjort er fra forskellig tid og har haft forskellige opgaver. Om tolkningen af navnet Trælborg skriver cand. mag. Gunnar Knudsen: »Vi kommer næppe uden om, at de ældste Trælleborge, som vi maa antage hidrører fra vikingetiden, virkelig indeholder ordet træl i dets vikingetids betydning: »slave, livegen«, og følgelig maa »Trællenes borg« oprindeligt være en borg, som har en eller anden relation til trælle eller krigsfanger, ejes af dem, tjener til ophold for dem, er bygget af dem eller lignende.«¹³⁾ Ordet borg maa her betyde befæstet slot, forsvarsværk af en eller anden art.¹³⁾ Landbohistorikeren Henrik Larsen mener, at opførelsen af trælborganlæggene har hvilet paa bønderne som tvunget arbejde, »trælsomt arbejde«,¹⁴⁾ deraf navnet. Begge disse tolkninger kan — hvad der synes ganske nødvendigt — passe paa enhver tid og opgave.

Museumsdirektør, dr. phil. Poul Nørlunds under-

søgelse af Trelleborg ved Slagelse, og de undersøgelser, der er i gang af det endnu større, men ellers tilsvarende anlæg ved Aggersborg, har givet enestaaende resultater, der kaster nyt og stærkt lys over vikingetid og tidlig middelalder. Man kan ikke vente, at undersøgelsen af de mindre Trælleborge, der nu er begyndt med prøvegravningen i Veerst skov, skal give et nær saa glimrende resultat; men da Trælborg i Veerst skov gennem aarhundreder har ligget skovdækket og temmelig uberørt hen, ja maaske mest uforstyrret af alle mindre anlæg, er der mulighed for, at en senere undersøgelse kan bringe nye og interessante oplysninger til bedre forstaaelse af det gaadefulde, gamle voldsystem.

- 1) Tegnet af stud. mag. Olfert Voss.
- 2) Danske Sagn III p. 265.
- 3) Engtakstationsprotokol for Veerst Sogn 1683.
- 4) E. Pontoppidan, Danske Atlas 1769, b. 5, pag. 964.
- 5) Annaler for nordisk oldkyndighed 1840—41, p. 153—63.
- 6) Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1948, side 37—46.
- 7) De faktiske oplysninger om gravningen og billederne er velvilligst tilstillet mig af stud. mag. Olfert Voss.
- 8) Fra Ribe Amt 1920: Vore gamle folkevolde, og 1933: Trældiget. S. Alkærsig. Fra Ribe Amt 1923 og 24: Om Trældiget, Aug. F. Schmidt.
- 9) Ernst Førstemann: Altdeutsches Namenbuch, 3. udg., bind 2, spalte 1273—74. Trykt 1916, udgivet af Hermann Jellinghaus.

10) Veerst har haft følgende stavemaade: Wyrsteth, Wirste, Wirsted, Wyrste, Wyrst og fl.

11) Brev af 29. april 1949.

12) Ernst Førstmann: Altdeutsches Namenbuch, spalte 1273—74.

13) Poul Nørlund: Trelleborg, pag. 213. 211.

14) Jyske Samlinger, 5. række, 3. bind, 3. hæfte, pag. 350.

